

## Tripolszky Géza könyve Ősz Szabó Jánosról

---

Tripolszky Géza: *Zentától Hangonyig* — Zentai Füzetek, 19/2, Zenta, 1970. november, 80 oldal

*Tartalom:*

Ősz Szabó János élete (I—X). — A fiatal tollforgató. — Ősz Szabó János megjelent írásai: Az utolsó kenyér, A major, Pilisi Sándor szalmát kér, Téglagyárban, Portát akarunk — Utószó. — Felhasznált forrásmunkák.

Ősz Szabó Jánosról, a zentai munkásmozgalmi harcokról és forradalmárról, az induló szociográfiai íróról szóló könyv olvasásakor ismételten felöltik az életkor, és az írott hagyatékek feltétlen relativizálásának követelménye. Ez a követelmény nem a múltat szépítő kegyelet, vagy a hősi halált halt forradalmárok iránti érzékenyülésből fakad. Ez a tárgyilagosság követelménye, azoknak a szűkös adottságoknak a figyelembevétele, amelyek közepette jelentkeztek és fejlődtek marxista publicistáink, és utat tört marxista publicisztikánk az olvasóhoz. A mai olvasó nehezen képzelheti el azokat az időket, amikor a marxista irodalom ritkaságba ment, amikor néhány kötetes marxista kézikönyvtár már kincsnek számított. Adatforrásokhoz a marxista publicisták kerülő úton és ravaszkodás útján jutottak, a legális megjelenési lehetőségek igen szűkösek voltak, az írások rövidségét is megkövetelték, és nem engedték meg a mondanivaló részletes kifejtését, adatszerű kimunkálását.

A relativizálásnak szükségszerűsége Ősz Szabó Jánossal kapcsolatban már Tripolszky Géza könyve megjelenése előtt is felmerült. Az újvidéki Fórum Könyvkiadónak a társadalomtudományi témák és a múlt valódi értékeinek tudatosítása iránti nagyobb feladatok vállalására való előkészületei során elsőként került fel a gondolat, hogy Ősz Szabó János marxista publicisztikájából és szociográfiai írásaiból egy kötetre való válogatást megjelentessünk. Csak a hősi halált halt forradalmár és a jótolú, a háború előtti jugoszláviai magyar marxista irodalomban már nevet jelentő író kötetének tervezésekor ötlött elő a keserű és rideg igazság: nem létezik még egy szerény kötetre való irodalmi hagyatéka sem.

A jó emlékezetben maradt, és valóban nevet jelentő marxista publicistának nem is lehetett terjedelmes hagyatéka. Hisz, amikor első, megjelentetett írását (Az utolsó kenyér) a Híd 1939. évi áprilisi száma hozza, még nem töltötte be egészen a 19. életévét. Amikor a Dunántúlon bevetett ejtőernyős partizánként hősi halált hal a Bükkben, 1944 nyarán, alig 24 éves.

Más szinten ugyan, de kifejezésre jut a marxista publicisztikát művelők munkáját erősen korlátozó körülmények szükségszerű figyelembevétele az akkori idők országos jelentőségű személyiségei esetében is. Ha ma szemügyre vesszük Veselin Masleša, Toza Marković, vagy Žarko Zrenjanin legálisan megjelentetett, vagy szerény kivitelben illegálisan kézreadott munkáit, meglepően elűtnék a ma már megszokott marxista írásoktól.

Szembetűnik a forrásmunkák szerénysége. (Kardelj elvtárs a börtönben, 1940-ben a szlovén nemzeti kérdéstről írt könyvéről háború utáni előszavában írja, hogy az olvasónak figyelembe kell vennie az akkori börtöni körülményeket, mert ez igazolja a forrásmunkák hiányos felhasználási lehetőségét, noha ez esetben a könyv irodalma nem mondható szegényesnek, az akkoriakhoz viszonyítva meg éppenséggel kivételesen gazdagnak számít.)

Az akkori marxista publicisztikánk másik szembetűnő jellegzetessége abban nyilvánult meg, hogy a szerzők tudatosan törekednek minél tömörebben és szűkszavúbban közreadni mondanivalójukat, mert az akkori szűkös technikai és anyagi megjelenítési lehetőségek középette minden terjedelmesség leszűkítette volna a szerzők és a témák számát, amelyek más közlésre kívánczoltak.

Amikor most kézbe vesszük Ősz Szabó János a Hídban megjelentetett öt írása közül az első és az utolsót, amelyet a Létünk e száma a Jelen és múlt rovatban közöl, ne lepődjünk meg szűkszavúságán; gondoljunk csak arra milyen szerény terjedelmű volt az akkori Híd egy-egy száma. (A márciusban megjelentetett írás a Világképet tünteti fel. Ez akkor is valójában a Hídat jelentette, mert amikor 1941 első napjaiban a szabadkai politikai rendőrség letartóztatta a párt és az ifjú kommunista szövetség városi vezetőségét, köztük Mayer Ottmárt is, akkor a már előbb Laták István szerkesztésében megjelenő, szintén a JKP irányítása alatt legalísiman megjelenő képeslap szűnt meg, mert átvette a Híd formáját, tartalmát, előfizetési és terjesztő hálózatát, a képeslap nevét és hatósági bejegyzését, és így a Híd a Világkép nevével Laták István felelős szerkesztésével jegyezve továbbra is „zavartalanul” jelent meg.) Valójában csak ez az öt írás képezi Ősz Szabó János irodalmi hagyatékát. Az a három teleírt füzet, amely valójában tartalmazta volna a szokásos irodalmi hagyatékot, megsemmisült. Szülei 1941 őszén, közvetlenül fiuk letartóztatása után, más kompromittáló anyaggal és kézikönyvtárával együtt kénytelenek voltak elégetni (lásd Tripolszky könyve 47–48. oldalát).

Tripolszky Géza könyve tanulságos, és példaadónak is mondható. Nem történész írta, nyilvánvaló szándéka sem volt az, hogy elsősorban adatszert, tudományos igényű közleményt és elemzést tegyen közzé. Mégis, részben a szerző adottságai révén, sok vonatkozásában igen értékes és sikeres vállalkozást valósított meg napjainkban, már meglehetősen kibontakozott olyan irodalmunkban, amelyik felöleli a forradalmi és háborús eseményekre vonatkozó visszaemlékezéseket, esettanulmányokat, krónikákat, és amelyek a Harcos Szövetség külön szakosított bizottságai, és a múzeumok vezetésével ma már igen terjedelmes kézíratos, illetve hangszalagos irodalmat képviselnek. Ebből aránylag kevés kerül közlésre, mert ez a nagy és különben értékes anyag megfelelő gondozást és feldolgozást igényel.

Tripolszky éppen ezt a munkát végezte el jól, és ennek alapján jól felépített, és megalapozott esettanulmányt írt, amely a szélesebb közönség számára élvezhető, de a szakirodalmat igénylők számára is értéket jelent. A szerző a szintézisre törekedett, arra, hogy az olvasónak hiteles és meggyőző képet adjon egy értékes, a maga idejében kimagasló és igéretes fiatal forradalmárról, de úgy, hogy Ősz Szabó János tényleges értékeinek és forradalmiságának hitelét ne rontsa le a monográfiákat ügyetlenül (és gyakran hamisan) írók hibáival. Ugyanis, vagy eltúlozzák hősiük nagyságát, vagy a „kegyelet” ráveszi őket arra, hogy elhallgassanak dolgokat, esetleg más személyeket háttérbe szorítanak stb.

Tripolszky Gézának volt ereje és türelme, hogy az elkötelezett író hevével, de mégis mértékkel, végig kísérelje Ősz Szabó János életútját a zentai Tornyosi úti nagyszülői házaktól, bölcsőjétől, a Hangony melletti sziklahasadékig, ahol kilátástalannak vélt helyzetében, géppisztolya utolsó golyójával kioltotta életét (41–42. old.). Sokfelé mutató életút ez, amely rövidségében is kidomborította egy fiatal, valóban csak induló ember egyéniségének gyors beérését, sokoldalúságát és a maga módján teljességét is. Ősz Szabó János közzírói alkotása még torzónak sem mondható, de mint ifjúmunkás, aki nagyműveltségű munkásember volt és, aki a forradalmi időkben belevitte egész egyéniségét a jövő társadalmáért vívott harcba, és saját maga tudatos feláldozásával pecsételte meg forradalmi internacionalizmusához és világnézetéhez való hűségét — mindenképpen jelentős egyéniség. Ő maga még ha nem is ritka jelenség, csak egyike a tehetséges, sokoldalú fiataloknak, akik a forradalom tüzeiben elhamvadtak, nélkülünk azonban nem győzedelmeskedhetett volna a forradalom.

A szerző átfogó, mértéktartó képét igen sok és sokféle adatból rajzolja elénk. Tripolszky számára előnyt jelent nemcsak az, hogy zentai és így érzi, legalábbis visszarémlik számára a háború előtti és a horthyista idők légköre, de azért, hogy muzeológus, magáévá tette a tudományos igényű adatszertesség tisztelétét, továbbá azt is, hogy a puszta adat egymagában, vagy egymás mellett még csak lehetőség, de nem feladás, információ. Ez véleményem szerint, a szerző sikeres vállalkozásának nyitja is. Ez tette lehetővé, hogy egy nem-történész, a monográfia megírásában mégis nem műkedvelőként mutatkozik be. Sőt a szintézis megvalósításában, az elemek és viszonyok egymásközi viszonyának bemutatásában, és az élvezhető írásforma kialakításában jelentős eredményeket volt képes létrehozni.

Sok és különféle forrásra építi fel Tripolszky tömörre fogott munkáját. Figyelembe veszi a szülők és rokonok emlékezését, az illegális pártmunka, és az 1941 novemberi verébíróság

életbenmaradt harcostársainak, továbbá a fegyenc-társaknak, és a keleti front különleges munkásszázada életbenmaradt bajtársainak emlékezéseit. De a különböző dokumentumokat is sorra veszi: a nyomozást, a bírósági ítélet okmányait, a Margit körúti Katonai Büntető Intézetből, és a váci fegyházból írt leveleket, a Magyar Vöröskereszt okmányait, a krasznogorszki antifasiszta iskola és a keleti partizániskola, majd a Rác Gyula csoportja keretében, Satanowsky lengyel ezredes egysége bajtársainak leveleit, és végül Horváth Istvánné életét, aki többedmagával Hangony határában, a már holtan talált ejtőernyős partizánt megmosta és eltemette. Természetesen a szerző figyelembe veszi az iskolai bejegyzéseket, nyomoz Ósz Szabó János olvasmányai után, elemzi a Hídban megjelent írásait, azokat függelék-ként közli is könyvében. Mindebből azután kialakul Ósz Szabó János arcképe, de környezetének rajza is.

A szerző munkája utószavában mentegetőzik (75. old.) a „bizonyára előforduló szubjektív megnyilatkozások” miatt, az alkalmazott, és „támadható hangvétel” miatt. Tripolszky munkájának erőnye többek között abban van: annak ellenére, hogy nyilvánvalóan érdekli a zentai munkásifjú sorsa, visszafojtja saját kommentárjait (néha egy-egy már megszo-kott és elfakult, de az adott helyzetben igaz jelző az olvasóra mégis szólamszerűen hat). A személyes megjegyzések visszafojtása az írásnak külön feszültséget ad. Tripolszky keveset idéz, de amit idéz, azt jól válogatja meg. Így a III. fejezetben (17. oldal) idézi kivonatol-tan az ítéletet és még külön megjegyzést sem fűz a „mellékbüntetés” cinizmusához. Ime a november 7-én dr. Torda Károly hadbíró főhadnagy vezette tárgyalás ítéletének idé-zete:

„A magyar szent korona nevében!

Az m. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága, mint rögtönítélő bíróság... Zentán, 1941. évi november hó 7-én a nyilvánosság kizárásával megtartott főtárgyalás alapján, a vád és védelem meghallgatása után a következőképpen ítél: dr. Gerő István, Müller István, Löwi Károly, Spiró Mátyás, Löwi Dénes, Molnár Péter, Nagybonyi Vince, Mik-lós, Lövei Mihályné sz. Székely Ilona, Ósz Szabó János, Nagymélykúti Mátyás vádlot-takat bűnösnek mondja ki... és ezért valamennyi vádlottat... kötél által végrehajtandó halálbüntetésre, mint fő, továbbá 10 (tíz) évi hivatalvesztésre, politikai jogaik gyakorlá-tának ugyanily tartamú felfüggesztésére és a magyar-szerb, magyar-horvát határsávból — illetőségi helyüket kivéve — való kitiltására, mint mellékbüntetésre ítéli...”

A szerző csak arra szorítkozik, hogy utal az ítélet jogi ellentmondására, és azokra az indokokra, amelyek „vitéz Szombathelyi vezds, a m. kir. honvédvezérkar főnökét mint illetékes parancsnokot” november 10-én aláírt ítélet jóváhagyásában a sorrendben négy utolsó elítélt halálbüntetését 15—12 évi fegyházbüntetésre változtassa át.

A szerző nem él vissza, még nem is részletezi az ejtőernyős partizánok alig egy hetes tevékenységét a Bükk hegységben. Így jár el a II. világháború lezártával a távoli Lengyel-orzágból írt, magát elfelejtettnek hitt leány-harcostárs Zentára érkező leveleivel. Tripol-szky itt is óvakodik, hogy melodrámat fessen elénk, megelégszik a higgadt tényközlésekkel,

Zentán már kialakult egy olyan értelmiségi kör, amelyik nemcsak érdekeivel, de fel-mutatott eredményeivel is meghazudtolja azt a hiedelmet, hogy a vidéki kisváros mindég vidékies kulturális életre ítéltetett még, mai társadalmi körülményeink közepette is. Erre a körülményre már több ízben felhívták a figyelmet írott szóban, éppen Zentával kapcsol-atban.

Utószavában, Tripolszky Géza beszámol, hogy munkája csak előhírnöke egy átgondolt sorozatnak, és hogy „az összeállított jegyzéken sok név szerepel, de a megírásra vállalkozók kevesebben vannak.” A vállalkozás nagysága megköveteli a kellő figyelmet, mert emléket állítani írott szöveggel, még ha szerénnyet is, nem egyszerű feladat. Forradalmunk egy-egy kimagasló közkatónájának meg kell kapnia a maga íróját, mint ez esetben Ósz Szabó János megkapta Tripolszky Géza személyében. Csak így jöhetett létre szűkös körülményeink közepette, sok utánjárást követelve, olyan eredményes írás, mint ahogyan az Tripolszky Gézának sikerült.